

Emil Višňovský et al. *Normativita ako vôľa k poriadku*. Bratislava: Univerzita Komenského 2016, 168 s.

Kristína Kmeťová

Filozofická idea normativity sa v ľudskom myslení objavila už dávno, i keď skôr v implicitnom ako explicitnom význame. Jej zdroj by sa, ako píše v predslove k publikácii *Normativita ako vôľa k poriadku*¹ Emil Višňovský, mohol hľadať v ontologickej idei, že existuje akási „práva miera“ či univerzálny zákon všetkého bytia. Idea normativity sa tu javí ako prepojená s ideu dokonalosti. Normativita, prípadne idea normy, sa však často spája aj s ideou poriadku ako protikladu k chaosu a anarchii (s. 5). Problémy vyvstávajúce pri filozofickej reflexii idey normativity sa dajú veľmi jednoducho zhrnúť do niekoľkých otázok, ktoré si v žiadnom prípade nenárokujú na jediný spôsob nazerania danej problematiky. Ako filozofi sa napríklad môžeme zaoberať tým, či považujeme normy za ľudské výtvory, alebo za transcendentálne pravdy, ktoré vo svete iba objavujeme. Týmto sa však otázky nevyčerpávajú: Je norma imperatív, alebo preskripcia? Aký je vzťah medzi morálnymi, právnymi a sociálnymi normami? Aký je vzťah medzi normami, hodnotami a pravidlami? Môžeme hovoriť o racionalite, prípadne iracionalite noriem? E. Višňovský uzatvára, že sociálne normy sú inteligentným nástrojom sociálnej regulácie a koordinácie ľudského konania a ako také sú inteligentnou alternatívou

„vôle k poriadku“ prameniacej vo „vôli k moci“ (s. 7).

Ako odpovedať na neutíchajúcu antropológickú otázku „čo je človek“? Napríklad poukázaním na to, že sme na rozdiel od zvyšku prírody normatívne bytosti. Dočítame sa tak hneď v úvodnej v eseji *Normy a sociálne praktiky: Pragmatistická koncepcia normativity Roberta Brandoma* od E. Višňovského. Problematika normativity je obsiahnutá v mnohých problémoch, s ktorými sa ako ľudia stretávame. Normy podvedome používame pri rozlišovaní medzi dobrým a zlým, pravdivým a nepravdivým, správnym a nesprávnym, dokonca aj krásnym a škaredým, slobodným a neslobodným, a najmä, spravodlivým a nespravodlivým. Norma tu vystupuje ako pomyselné a zároveň reálne meradlo, kritérium demarkácie „čierneho od bieleho“. Višňovský identifikuje D. Huma ako „praotca“ problému normativity, predovšetkým vďaka jeho koncepcii ľudskej prirodzenosti a nastoleniu dualizmu medzi tým „čo je“ a tým, „čo má byť“ – v epistemológii ide o dualizmus ideí a faktov, v etike o dualizmus vášní a rozumu. V inšpirácii filozofiou I. Kanta, ku ktorej sa s obľubou vracajú viacerí z autorov zborníka *Normativita ako vôľa k poriadku*, objavujeme ľudský rozum ako zdroj normativity. Pri hľadaní univerzálne platného zdôvodnenia mravného života sa nám naskytá jedine rozum ako možný zdroj tohto zdôvodnenia, pretože iba

1 Publikácia vyšla s podporou grantu VEGA SR č. 1/0778/13 „Vôľa k poriadku: normy a sociálna koordinácia konania“.

rozum je vlastný každému človeku, a tým pádom univerzálne platný. Naša emocionalita v zmysle vkusu, hierarchie osobných hodnôt, náklonnosti, sa od jedinca k jedincovi líši. Autor vo svojom príspevku prechádza k výkladu pragmatizmu, ktorý akoby bol antitézou ku kantovskej koncepcii – hľadá na normy ako na čisto ľudské výtvory. Dotýka sa aj problémov, ktoré sa týkajú lingvistického a mimolinguistického používania pojmov, dvojakej funkcie noriem v zmysle obmedzovania a vymedzovania ľudskej slobody, nasledovania pravidiel a pod.

Príspevok *Vôľa k poriadku: Poznámky v kontexte evolučnej a filozofickej perspektívy* od Zlaticy Plašienkovej a Michala Bizoňa nadväzuje na antropologickú tematiku predchádzajúceho textu. Normotvornosť a vzťahovosť ľudskej bytosti je určujúcim základom, o ktorý sa autorská dvojica opiera. Po úvodnom vymedzení pojmov „vôľa“, „poriadok“ a nakoniec „vôľa k poriadku“ autori reflektujú evolučný kontext tejto problematiky. Predpokladajú, že vôľa k poriadku sa s veľkou pravdepodobnosťou vyvíjala v procese fylogénzy ľudského druhu a má tak biologicko-psychický základ, ktorý sa následne rozvíjal a upevňoval v rámci socio-kultúrnej evolúcie človeka. Potreba poriadku sa tak podľa autorov u ľudí naplňa aj v morálke, ktorá obsahuje isté normy v zmysle návodov spoločenského správania sa. Človek sa teda stal normotvornou bytosťou, získal vôľu k poriadku „zvonku“, z prírody, no v evolučnom procese ju „zvnútra“ potvrdzoval a rozvíjal. Okrem uvedenej problematiky sa autori venujú aj Kantovej filozofii a podávajú jeho hlbšiu analýzu. Následne prechádzajú k filozofii M. Bube-

ra a uzatvárajú, že „až vtedy, keď sa *vôľa k poriadku* zavŕši v *morálnom poriadku*, stane sa zjavným, že to, čo chýbalo k plnosti medziľudského života, neboli tie správne pravidlá správania, ale ten pravý *vzťah*. Až vtedy sa stane evidentným, že *vôľa k vzťahu* má primát pred *vôľou k poriadku*“ (s. 48).

Ivan Buraj prispel do publikácie štúdiu *Sociálna (seba)kontrola ako norma a hodnota*. Autor sa v texte vyrovnáva s mýtmi a predsudkami ohľadom sociálnej kontroly, ktoré sú v dnešnom svete pomerne bežné. Za základný problém považuje presvedčenie, že *sociálna kontrola predstavuje nevyhnutné zlo*. Odkláňa sa od tohto názoru a poukazuje na to, že sociálna kontrola tu bola vždy a nachádza sa dokonca aj v primitívnych spoločnostiach, napríklad vo forme tabu. Rozdiel je ten, že dôraz z chápania vonkajších noriem ako nástroja kontroly sa v súčasnosti čoraz viac presúva na význam vnútorných normatívov. Každá spoločnosť je normotvorná a hodnototvorná. Autor rozoberá formy sebazdokonaľovania a sebarozvoja a identifikuje ich ako skryté formy sebakontroly. Píše: „Pritom je paradoxom, že únik z manipulácie, z konzumu mnohí hľadajú práve v poznaní a využívaní metód a techník sebazdokonaľovania a sebarozvoja, ktoré sú samy často manipulatívne“ (s. 57). Moc a sloboda tu akoby splývali v jednom celku a zároveň sa kategoricky rozchádzali.

V príspevku *Miesto a funkčnosť morálnych noriem v sociálnej koordinácii konania* od Lenky Bohunickej sa opäť dostávame k etickej problematike. Potreba noriem v súčasnosti vystáva najmä v oblasti aplikovanej etiky, v ktorej sa akcentuje prob-

lematika tvorby morálnych noriem v konkrétnych oblastiach ľudskej činnosti. Tradičné normy sa začínajú javiť ako príliš všeobecné, zastarané a ťažko použiteľné v praxi. Autorka reflektuje otázku „čo je to norma?“ a dotýka sa problematiky funkčnosti morálnych noriem. Kladie dôraz na kľúčovú úlohu racionality pri tvorbe nových morálnych noriem, pretože „napriek úprimným snahám v mnohých diskurzoch nie je možné nájsť konsenzuálne riešenie. Tu vlastne jestvuje jediné riešenie. Akceptácia inakosti v medziach ľudskosti“ (s. 69). Časť príspevku je venovaná aj Kánskeho pokusu o systematizáciu morálnych noriem.

Pravidlo ako ústredný pojem filozofie od Róberta Maca je štúdiu inšpirovaná analytickou filozofiou. Pravidlo sa tu chápe ako týkajúce sa používania a významu istých slov, ktorými sú napríklad „bytie“, „myseľ“, „človek“, „príčina“ a iné. Zo základnej filozofickej otázky vo forme „Čo je X?“, kde za X dosadzujeme niektoré z vymenovaných slov, sa stáva otázka o hľadaní jazykových pravidiel používania pojmu X.

Príspevkom *Castoriadisova reflexia krízy súčasných západných spoločností a jeho vízia autonómnej demokratickej spoločnosti* od Kristíny Korenej sa dostávame od analytickej filozofie späť k sociálno-politickej filozofii. Text začína exkurziou do života C. Castoriadisa, čím autorka objasňuje obsahovú náplň filozofovho diela a prepája obraty v jeho myslení s historickými udalosťami a taktiež osobnými skúsenosťami. Pre lepšie pochopenie Castoriadisovej koncepcie dejín a spoločnosti v krátkosti načrtáva autorove ontologické východiská a vysvetľuje pojmy ako „tvorba“

a „sociálne imaginárno“. Autorka zdôrazňuje, že už koncom 50. rokov minulého storočia upozorňoval na niektoré krízové fenomény v súčasných západných spoločnostiach, ako sú napríklad depolitizácia, politická apatia jednotlivcov a ich stiahnutie sa do súkromia. Spoločnosti takto spejú k vlastnému rozkladu. Korená sa obracia ku skúmaniu autonómneho jednotlivca a hľadá jeho prejavy naprieč dejinami ľudstva, analyzuje súčasný problém vytrácania sa takéhoto typu človeka a spolu s Castoriadisom sa zameriava na pojem liberálnej demokracie a pýta sa: „Prečo by sme mali chcieť práve demokratické zriadenie?“ (s. 114).

Štúdiu *Medialitizácia a zábavné umenie: Dva aspekty sociálnej konformity* od Anny Sámellovej prináša do slovenského diskurzu nový pojem „medialitizácia“. Autorka v úvode osvetľuje zavedenie nového pojmu a na základe analógie s pojmom *politizovať* obhajuje výber slovného tvaru. Špeciálne sa venuje medialitizácii habitu, pričom habitom rozumie „štruktúrovaný súbor praktických, kognitívnych, afektívnych a telesných dispozícií, ktoré sprevádzajú interpretáciu a konanie jednotlivca“, ako tento pojem zadefinoval Pierre Bourdieu (s. 126). Sámellová rozoberá tzv. „súkromnú verejnosť“ a „verejné súkromie“, ktoré vznikajú v siedmej vlnе „nových médií“, teda po introdukcii sociálnych médií na sociálnych sieťach. Každý čitateľ, poslucháč či divák súčasných médií sa stáva zároveň ich producentom. Stiera sa hranica medzi profesionálnou a amatérskou tvorbou medializovaného obsahu. Autorka objasňuje slovné spojenie „diskontinuítne dezinformácie“ a poukazuje na to, že v dnešnej dobe sa mení

samotný význam pojmu „byť informovaný“. Technológie sa stávajú v tomto spojení ideológiou, uzatvára.

Posledným príspevkom v publikácii je štúdia Sandry Palenčárovej *Telo ako dôkaz? (O pôsobení normy nielen na telo)*. V jednej časti autorka skúma moderné telo z pohľadu evolučnej biológie. Kalorická hodnota našej stravy sa zvyšuje, ibaže energetický výdaj súčasného človeka klesá. Palenčárová poukazuje na priemyselnú revolúciu, ktorá vyústila v náraste tzv. „sedavých“ zamestnaní. V protiklade k tejto skutočnosti vzniká norma zdravého životného štýlu, kult štíhlosti a vypracovaného tela. V porovnaní s gréckou kalokagathiou, ktorá bola okrem iného spojená aj so starostlivosťou o dušu, dnes sa o štíhlom a vypracovanom tele hovorí ako o tele normálom (pre Grékov predstavovalo skôr ideál). Autorka poukazuje aj na to, že preferencia tela vyúsťuje v náraste kozmetického a módného priemyslu, že medicína sa už dnes zameriava aj na estetickú chirurgiu a vznikol priemysel fitness. Otázka súčasného tela je tak podľa autorky dnes viac ako kedykoľvek predtým spojená s ekonomickou normou, normou efektívnosti a zisku. Paradoxom súčasnej doby je však to, že spoločnosť

potrebuje ako štíhle telo, tak aj to obézne. Potrebuje telo, ktoré sa nekriticky nechá konzumovať, ale aj telo, ktoré nekriticky konzumuje.

Publikácia *Normativita ako vôľa k poriadku* obsahuje iba osem príspevkov, nie je členená na tematické okruhy, a jednotlivé štúdie sú obsahovo čiastočne rozdielne. S výskumným zámerom ich však spája vysoká miera aktuálnosti. Čitateľ si môže uvedomiť, že pertraktované témy nie sú iba do seba uzavretými úvahami, ale zasahujú aj do jeho vlastného života. Publikácia takto môže súčasnému človeku pomôcť zorientovať sa v spleti požiadaviek, ktoré sú naňho dennodenne kladené od najrôznejších inštitúcií a organizácií, ale aj v spleti tých požiadaviek, ktoré si na seba kladie on sám. Práve tento aspekt o znovunadobudnutie vlastnej autonómie a porozumenia sebe samému je podľa mňa, okrem iného, vzácnym prínosom publikácie. Nepriamo tak otvára dvere filozofii, ktorá by mala byť prijímaná ako relevantný odbor pri súčasnej interpretácii chápania človeka aj ako normatívnej bytosti. Publikácia môže poslúžiť nielen pre štúdium filozofie, ale aj poslucháčom iných vedných odborov.

Mgr. Kristína Kmeťová, interná doktorandka / kristina.kmetova@uniba.sk

Katedra filozofie a dejín filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského
Bratislava, Slovenská republika